

nieuwe gegevens over het leven van insecten en geven zij een levendige inkijk in de praktijk van het natuuronderzoek rond 1700.

De inleidende essays door Ella Reitsma (over leven en werk van Merian), Bert van de Roemer (haar netwerk in Amsterdam), Kay Etheridge (ecologische kennis) en Marieke van Delft en Hans Mulder (over de productie van haar boek) zijn weliswaar spaarzaam geannoteerd, maar geven een prima beeld van het belang van Merians werk. Bovendien onthullen ze nieuwe feiten. Van de Roemer (Universiteit van Amsterdam) behandelt bijvoorbeeld de actieve, en nog nauwelijks bekende, rol van vrouwen in het netwerk van verzamelende en publicerende natuurliefhebbers in Amsterdam en Haarlem rond 1700. Etheridge (Gettysburg College, Pennsylvania USA) benadrukt het systematische en vernieuwende karakter van Merians werk, waarop Linnaeus en andere natuuronderzoekers hebben voortgebouwd. Weliswaar was zij niet de eerste die de metamorfose van insecten bestudeerde (onder anderen Goedaardt en Swammerdam gingen haar voor), maar haar belangstelling voor de dieren in hun oorspronkelijke leefomgeving was wel nieuw. Van Delft (KB, Den Haag) en Mulder (Artis Bibliotheek, UvA) beschrijven ten slotte de interessante boek-historische en commerciële aspecten van Merians werk: haar aandeel, en dat van haar twee dochters, in het graveren en uitgeven van het boek en de verschillende kostbare edities die zij aanbood (ongekleurd, handgekleurd en in tegendruk). In de achttiende eeuw zouden andere graveur-uitgevers Merians voorbeeld volgen en zich verder bekwamen in het maken van dit soort systematische en luxueus uitgevoerde natuurhistorische plaatwerken.

Een klein punt van kritiek geldt de hanteerbaarheid van het boek en dan met name de leesbaarheid van de inleiding. Hoe een dergelijk groot werk leesbaar gehouden

moest worden, wisten de achttiende-eeuwse drukkers maar al te goed: zij zetten de tekst in een groot lettertype en met ruime marges. De inleidende essays in deze facsimile echter, zijn klein gedrukt in twee kolommen, waardoor het alleen maar mogelijk is om het boek staand te lezen, iets wat misschien wel niet zo vaak gedaan zal worden. Dat is jammer, want de inleiding bevat, zoals gezegd, belangrijke informatie.

In een tijd waarin we gewend zijn geraakt aan de zwart-witte eenheidsworst van oude boeken via Google Books, is dit een belangrijke bijdrage aan het onderzoek naar, en de tactiele ervaring van de bloeiende natuurhistorische boekcultuur in de Republiek. Het is te hopen dat uitgeverij Lannoo en de KB hun samenwerking voortzetten en meer van dit soort hybride pareltjes ontsluiten.

Esther van Gelder – Teylers Museum

Klaas van Berkel and Bart Ramakers (eds.), *Petrus Camper in Context. Science, the Arts, and Society in the Eighteenth-Century Dutch Republic* (Hilversum: Verloren, 2015) 314 pp., ISBN 978-90-8704-467-1. € 29.

Historians commonly classify Petrus Camper (1722–1789) as the most important Dutch medical scholar after Boerhaave. This superbly edited and beautifully produced volume shows that he was much more besides. It does so from an old-school internalist point of view, looking at his creative, progressive and learned practices and theories, and it also approaches him through the perspective of the currently flourishing interdisciplinary cultural history of early modern knowledge. The editors certainly succeed in painting a revisionist picture of Camper: a de-medicalized Camper, who appears as one of the most gifted, passionate, self-aware and original citizens of the Dutch Republic and who moved in the

highest echelons of the international Republic of Letters.

The first few of the twelve contributions give us a Camper in the early and already successful stages of his career, who failed, despite his pull on students, to stop the decline of student numbers at the University of Franeker. We go on to meet Camper as a regional politician: an astute Frisian regent, rich by a carefully managed marriage, and climbing further, financially and socially, through expansion of his landownership. Camper unscrupulously played the political power-game and if need be, he compromised on his own enlightened ideas. These articles serve to argue that, as the editors put it, a political biography of Camper is long overdue.

The next couple of chapters show Camper as we know him best: an internationally famed medical scholar. But the point of these chapters seems to be to stress Camper's social and rhetorical capabilities rather than his scientific ones: we see him as a loyal 'friend', who quickly managed to forge a network in England and Germany. The fact that on p. 99 we read that his long-standing and loyal friend François Hemsterhuis thought of the Comte du Buffon as Camper's enemy, whereas on pages 144 and 166 we learn of Camper's public praise for Buffon, suggests that Camper respected reputations. He had little patience for those who fell short of his scholarly standards. The chapter devoted to his German scientific network shows him as approachable only to serious students. The latter may have recognized that he was vain, but they went out of their way to praise his accessibility and generosity, in addition, of course, to his osteological, obstetrical, inocular and aesthetical knowledge.

For the 'Groningen meteor' was also a leading thinker about the relation between nature, beauty, dimensions and composition. He was a scholar who could dispense with the 'four-eyed sight' that, as Lorraine

Daston and Peter Galison argue in *Objectivity* (2007), was so characteristic of the age. Daston and Galison's chapter on "Truth-to-nature" could have helped frame the volume's last four chapters about Camper's aesthetic theories within a broader history of science. Instead, these final chapters are repetitive, for example when they discuss Winckelman's influence on Camper or reproduce images of Camper's studies of skulls and his 'facial angle theory' (pp. 196–7 and 262–3, likewise on p. 198 and p. 246). One chapter on Camper's osteological interests lacks orientation, while this and two subsequent chapters on Camper's theories of beauty would have had much more punch if their authors had communicated with one another and worked towards more transcendent and contextualised conclusions. A closing chapter on Camper's decisive involvement in the building of a new town hall in Groningen is more crisp, and shows Camper's internationalist orientation and organisational dexterity, despite the fact that the author largely relies on secondary literature in Dutch.

That brings me to a final pro and a final con. Camper scholarship is largely written in Dutch, but this volume makes the state of the art available for an international audience. Hopefully, this book marks and helps foster the start of a study of Camper that is not only rich and variegated, as this volume amply exemplifies, but also comprehensive and coherent. For it disappointed this reader that there is no synthetic epilogue, delivering on the 'plea for an integration of all aspects of [Camper's] scholarly life and persona', as the blurb has it. One might argue that *integrating* is the task of a future biographer, and that the editors have done their job by *collecting* material to substantiate their plea. But by juxtaposing these building blocks so well, the editors were in a superb vantage point to present somewhat broader and more contextualised lines

of inquiry than just a political biography. *Petrus Camper in Context* is a high-quality volume that deserves an international readership, if only because the nature and extent of the 'context' mentioned in the title still need to be established.

Dirk van Miert – Utrecht University

Catherine Boone, *Cornelis Adriaan Bergsma: niet zomaar een Fries* (Gent: Catherine Boone, 2016) 164 pp., ill., ingenaaid, octavo formaat, ISBN 9789491518010/NUR 681. € 24,95.

Cornelis Adriaan Bergsma, afkomstig uit een Fries patriciërs geslacht, werd aangesteld als eerste professor scheikunde aan de Universiteit te Gent. Na de onafhankelijkheid van België werd hij benoemd voor de leerstoel van de landhuishoudkunde aan de Universiteit te Utrecht. C. Boone schreef over deze interessante figuur een intrigerende biografie. Het werk over Bergsma zelf telt slechts een 50-tal bladzijden, met tal van illustraties. In de bijlagen wordt uitvoerig ingegaan op het maatschappelijk dienstbetoon van C.A. Bergsma zowel te Gent als te Utrecht evenals op genealogische aspecten (zoals foto's, geboorte- en overlijdensakten).

Eerst wordt de afkomst van Bergsma grondig besproken. Vervolgens komen zijn opvoeding en studentenjaren aan bod: eerst in Friesland (Leeuwarden en Franeker) (1810–1821), tussendoor van 1818–1819 aan de Universiteit te Leiden voor het behalen van de propedeusebul en uiteindelijk aan de Universiteit te Utrecht, waar hij het diploma van arts behaalde (1821–1825). De wetenschappelijke belangstelling van Bergsma voor de scheikunde alsook de plantkunde komt tot uiting in verschillende wetenschappelijke opzoekingen.

Tenslotte wordt de loopbaan van Bergsma weergegeven. Na negen maanden als praktiserend geneesheer gewerkt te hebben

te Hoorn, wordt Bergsma in 1826, dankzij de bemiddeling van zijn leermeester uit Franeker, die benoemd was aan de universiteit van Gent, aangesteld als buitengewoon hoogleraar te Gent om les te geven in de Toegepaste Scheikunde. De lessen werden gegeven aan geïnteresseerde industriëlen en ondernemende studenten en dit in het Nederlands, terwijl praktisch alle colleges gegeven werden in het Latijn. Dit vak werd eveneens ingevoerd in de andere universiteiten, maar het had vooral succes te Gent. Het vak moet trouwens beschouwd worden als een voorloper van de later ingevoerde ingenieursstudies.

De inrichting en de werking van het scheikundig laboratorium in een oud klooster aan de Lindenlei alsook Bergsma's expertise worden behandeld en in de bijlagen uitvoerig toegelicht. Het mag vermeld worden, dat voor het academiejaar 1830–1831 Bergsma benoemd werd voor het vak farmaceutische scheikunde en het vak rurale economie dat toebehoorde aan de leeropdracht van zijn leermeester Van Breda, die dat jaar rector zou worden.

In juni 1830 moest Bergsma met zijn familie echter de stad verlaten wegens de Belgische omwenteling. Hij vestigde zich te Utrecht. Eerst werd hij tijdelijk aangesteld bij professor J. Kops, die de plantkunde en de landhuishoudkunde als leeropdracht had. Bij het emeritaat van Kops in 1835 volgde Bergsma hem definitief op en werd hij ook directeur van de botanische tuinen. Ook kreeg Bergsma de opdracht om zoals te Gent gratis lessen te geven aan niet-studenten. In 1842 publiceerde Bergsma zijn twee delen tellende cursus *Handboek voor de Vaderlandsche Landhuishoudkunde*. Zijn wetenschappelijk onderzoek had vooral betrekking op de uitbreiding en de bestudering van allerlei aspecten van planten, bloemen en kruiden voor de plantentuinen. Er wordt ook ingegaan op de oprichting in 1841 van het *Utrechts Landbouwnootschap*.